

In deze landen zijn apostelen op tot bijstand. Verschillende groepen togen, te water of te land, op weg naar het Nieuwe Sion. De meesten werden onderweg door de gewapende macht der Overheid opgevangen, maar ondanks de terechtstelling der leiders bleef in hen die teruggesluisd werden naar hun woonplaats de geloofsijver vlammen. In verschillende plaatsen kwam het tot oproer. Het bekendst is de poging van Mei 1533 om Amsterdam in handen te krijgen. Een nacht was daar het Stadhuis in de macht der Wederdoopers. Alleen de vreemde, toevallige omstandigheid dat het klok-ketouw onvindbaar was, belette hen de gewapende volgingen buiten de poort te waarschuwen, waardoor de Overheid den volgende dag den toestand weer meester werd.

Dan valt in hetzelfde jaar Munster in handen van den bisschop. Wel houden nog een tijdlang in deze landen de Zwaardgeesten het ideaal voor oogen, maar ook deze beweging loopt door het harde, stelselmatige verzet der Overheid ten slotte dood.

Het is de groote verdienste van Menno Simons geweest, dat hij van toen af zijn volgelingen scherp van de Wederdoopers heeft afgescheiden, te scherper, omdat de Roomsche overheid de Doopsgezinden met de Wederdoopers bleef vereenzelvigen en hen daardoor als een sociaal gevaar bleef beschouwen.

Vóór den val van Munster echter vinden wij dooreengemengd de fanatieke dweper, die als kinderen Gods de aarde, die des Heeren was, voor zich opscheuten, en de lijdzame geloovigen, die de overtuiging toegedaan waren, dat het Koninkrijk geduldig moest worden verbeid tot Gods tijd. Doordat ook deze laatste de innerlijke, rechtstreeksche voorlichting door den Geest meestal eenzijdig beleden, konden ook zij gemakkelijk bekoord worden door de valsche voor-spiegelingen, die geestdriftig, met oordeelsdreiging tegen alle twijfelaars, werden gepropageerd.

Van de stemming en denkbeelden, die in de jaren 1534—36 onder de Nederlandsche Doopsgezinden hebben geheerscht, krijgen we een duidelijk beeld door een geschriftje, dat de schuldbelijdenis bevat van een man die de gebeurtenissen dezer jaren van zeer nabij heeft doorteleefd. Het is de „Bekentnisse van Obbe Philipsz, waarmede hij verclaert zijn Predickamt sonder wettelijke beroepinge gebruyckt te hebben.”

De schrijver van deze Bekentenis, zoon van een priester en zelf barbier-heelmeester te Leeuwarden, is n.l. door twee gezanten uit Munster in 1533 door handoplegging tot voorganger of Oudste aangesteld. Later verzette hij zich fel tegen de revolutionaire elementen, vooral tegen de Zwaardgeesten, en trok zich in 1540 teleurgesteld uit de Broederschap terug, omdat hij twijfelde aan de wettigheid van zijn roeping.

Dit laatste is niet zoo'n ongewoon verschijnsel geweest bij hen, die grootendeels of uitsluitend leefden bij het innerlijke licht dat zij van den Geest meenden te ontvangen. Bij Obbe Philipsz leidde het echter tot een schriftelijke belijdenis van schuld. Open en trouwhartig belijdt hij zich-

zelf en anderen te hebben misleid. Maar tevens doet hij een ongekunsteld verhaal van veel wat hij als Oudste heeft doorleefd. Zoo geeft hij ongezoekt een uitvoerig verslag van de gebeurtenissen die jaren, waardoor wij een kijk krijgen op wat verstand en hart den velen waarvan hij leider was, heeft bewogen, op zijn en hun innerlijke moeilijkheden en strijd. Zijn geschrift stelt ons in staat iets te doorleven van den geestelijken achtergrond dezer fel bewogen dagen, waarin waarheid en leugen zoo vlak naast elkaar lagen.

Obbe Philipsz is na zijn uittreden door Menno Simons gebannen, dien hij zelf door handoplegging als Oudste had bevestigd. Hij heeft waarschijnlijk verder eenzaam geleefd bij eigen subjectieve ervaring in de overtuiging dat alle kerkformatie of zelfs broederschapsvorming hier op aarde onmogelijk was. Hij heeft de uiterste consequentie getrokken van de miskenning der Kerk als instituut.

Het is deze Bekentenis van Obbe Philipsz, die B. Stroman geleid heeft tot het schrijven van zijn laatste boek; het is blijkbaar zijn hoofdbron geweest. Stroman geeft geen verantwoording van zijn stof, maar zijn boek zelf toont dit duidelijk. Het is n.l. geen historische roman met Obbe Philipsz als hoofdpersoon. De schrijver heeft den tekst der bekentenis gevolgd en zich meestal nauwkeurig gehouden aan de gegevens van het oorspronkelijke. Daarnaast heeft hij blijkbaar andere bronnen van de geschiedenis der Doopsgezinden uit denzelfden tijd gebruikt, o.a. om de gebeurtenissen in Munster uitvoeriger te kunnen uitbeelden dan uit zijn hoofdbron mogelijk geweest zou zijn. Zoo is een betrekkelijk kleine levens- en tijdsbeschrijving ontstaan, die zeer dicht blijft bij de historische feiten. Van karakter- en milieuteekening, zooals wij die in een historischen roman verwachten en verlangen, is dus in dit boek geen sprake. W. A. P. Smit heeft het in een bespreking in „De Werkplaats” een chronieke romances genoemd, omdat hij het te kroniekmatig vond om het onder de levensbeschrijvingen te rangschikken. Het is een bruikbare benaming, al kan zij aanleiding geven tot misverstand. Het boek blijft strakker bij de overgeleverde feiten dan de vies romances het doen, maar de uitbeelding van het uiterlijk gebeuren en de teekening van de algemeene sfeer, die in den nieuwen vorm bereikt wordt, maakt den afstand tot de kroniek toch wel zeer groot.

Door de stilistische qualiteiten is een voornaam werkje ontstaan, dat in de uitgave van de uitgeverij Rozenbeek en Venemans, mede door de houtsneders van Cantré, een er bij passenden typografischen vorm heeft gevonden.

Het karakter van het boek brengt echter een belangrijk bezwaar mee. De tijd en de gebeurtenissen die hier beschreven worden, kunnen niet gerekend worden tot de stof die men bij den gemiddelden lezer bekend mag veronderstellen. Zelfs de hoofdpersoon zal aan de meesten volkomen onbekend zijn, zooals het begrip Wederdooperij voor velen niet méér oproept dan een herinnering aan revolutionair godsdienstig fanatisme, het

Munstersch avontuur en den mislukten aanslag op Amsterdam. Doordat nu de schrijver zich zoo angstvallig dicht houdt bij de stof van zijn bronnen, sluit de lezer op te veel namen, die onvoldoende uit het werk zelf relief krijgen. Ook allerlei termen die aan de ideeënwereld der Wederdoopers zijn ontleend, worden dikwijls zonder meer ingelascht.

Zelfs voor iemand met meer historiekennis die zich niet toevallig met deze materie heeft bezig gehouden, blijft dit bezwaar bestaan. Dit wekt een groeiend gevoel van onwil dat vermoeiend de bekoring remt die van taal en plastische uitbeelding uitgaan.

Dit zou ten deele ondervangen zijn, als aan het boek een korte historische toelichting en een verantwoording der stofverwerking vooraf was gegaan. Bij een werk als dit zou dit zeker op zijn plaats zijn geweest. Een ongemotiveerde angst voor de inleiding heeft den auteur er toe gebracht den lezer te onthouden waarop hij recht had.

En zoo zullen velen bevangen blijven in de zeer gemengde gewaarwording van heen te moeten glijden over gedeeltelijk onbegrepen dingen en toch tevens te genieten van de schoone verbeelding die het boek desondanks telkens weer oproept. Volledig zou echter dit bezwaar door een inleiding niet te ondervangen geweest zijn; daarvoor is het te zeer een gevolg van een tekort in de stofverwerking.

Tegenover deze bezwaren staat dat de taal van Stroman soms zeer sterk uitbeeldt. Dit blijkt het duidelijkst door een fragment uit de Bekentnisse te vergelijken met zijn weergave.

Als Obbe Philipsz met een mede-oudste na zijn eersten prediktocht naar Leeuwarden terugkeert, verhaalt de Bekentenis:

„Middelertijt ben ick met Scherder mijn medebroeder wederom nae Lewerden getoogen op eenen Sondach, ende als wij voor die stadspoorten quamen, omtrent den Middach, so stondt die doerwachter ende woude die Poorte sluyten, ende als hij ons sach aencomen sprack hij, wilden wij in so moesten wij haestich toetreden. Doen wij dat hoorden verschricken wij seeren ende vraechden watter te doen was. Hij sprack, daer zijn Wederdoopers in die Stadt die salmen alle vangen. Doen verschricken wij noch veel meer, ende dochten op die Prophetien: Niettemin, wij en hadden daerop niet gebouwt, ende greepen daermede eenen moet ende gingen in die Stadt op den rechten middagh.”

Door Stroman wordt dit zoo geteekend:

„Nu gaat in hun spreken de klank van hun stappen teloor. Zij gaan, en als zij voor de stadspoorten komen, zwelken traag de deuren dicht... De deurwachter heeft hen bemerkt, hij maant: „Maak haast als je nog binnen wilt zijn!” „Waarom gaan de poorten toe?”, is hun vraag binnen de muren der stad.

Juist sluiten de deuren het vrije land af, als het verbijsterende antwoord den deurwachter argeloos ontvalt: „Wederdoopers in de stad. De poorten dicht en dan zal er wel geen ontkomen”. Uit hun ontzetting winnen zij moed. Zij gaan zonder schroom door de straten, waarin de zon een blij spel van jonge onbezorgdheid heeft op gevels en in ruiten. Onder de hur-

Curatoren sloegen, zodra de donkere wolken die over stad en hoogeschool hingen, zich begonnen te verspreiden, de handen aan het werk. Zij wendden zich tot den Prins en de Staten met dringende bede mede te werken tot de stichting van een Collegium Theologicum, „uyt welken collegie bequame predicanen in alle occurrerende behoeften gevonden sullen werden”. En niet te vergeefs.

In April 1591 besloten de Staten zulk een collegium te Leiden op te richten; zij benoemden eenigen uit hun midden „om met curatoren over de erectie en het onderhoud er van te bespreken” en gelastten de laatste „eene ordonnantie op het collegie te concipieren”. Stichtingsbrief en instructie werden vastgesteld; het aantal bursalen werd bepaald op 31, en het collegie zou worden bestuurd door een Regent, een Subregent en een Oeconomus, Schaftmeester of Dispensier.

Op voordracht van curatoren werden benoemd: tot Regent Johannes Cuchlinus, predikant te Amsterdam, tot Subregent Petrus Bertius, predikant te Rotterdam en tot Oeconomus Henricus Bredius, buitengewoon hoogleeraar in de rhetorica.

Het Staten-Collegie werd gesticht in het voormalig Cellebroers-klooster, gelegen aan de Cellebroersgracht (thans „Kaiserstraat”). Na verschillende verbouwingen, die in de eerste jaren ten koste der Statenkas geschieden, en waarbij enkele deelen van het vroegere klooster voor het collegie in gebruik werden gehouden, vond men daar, om een groote binnenplaats, woningen voor den regent, den subregent, den schaftmeester en den gehuwden portier, benevens een ziekenzaal en verschillende dienstvertrekken. Voor het onderwijs was er een auditorium en een algemeene studeerkamer; voorts voor de bursalen een eetzaal en voor elk hunner een „kamerken”.

In October 1592 was de verbouwing in zooverre gereed, dat het collegie in gebruik kon worden genomen; de Staten verordenden de plechtige inwijding op 6 October van dat jaar, en curatoren besloten, „om in soo hoochachtighe saken, ende daerom den lande sooveel gelegen was, met goeder

## POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het Staten-Collegie te Leiden.

I.

In de tweede helft der 16de eeuw kreeg, door het veldwinnen der Reformatie, de Gereformeerde Kerk in ons Vaderland langzamerhand vaste gedaante en vorm. Kerkvergaderingen werden gehouden; verordeningen vastgesteld; hare belangen geregeld. Hoe meer echter de Reformatie toenam, hoe grooter het gebrek aan behoorlijk onderlegde predikanten werd. Synoden, classes, consistoriën bestormden den Prins en de Staten met smeekschriften. „Zij mochten toch regard nemen op den jammerlijken staat der kercke en in nypenden nood voorzien”.

De Prins hielp. „Reeds lang was hy bedacht geweest om ter bevestiging van de Gereformeerde religie door kundige leeraren binnen Holland en Zeeland eene Hoogeschool op te richten”. Doch dit plan kwam eerst tot rijpheid, toen Leiden zonder enig krijgsvolk, in zoo strenge belegering, zich zoo vromelyck had gehouden, en er een nieuwe dageraad voor Holland was aangebroken.

28 December van het jaar 1574 zond hij uit Middeburg zijn dienaar, Mr Jacob Tayaert, met een brief naar de Staten van Holland, „waarin hij hen ten ernstigste het belang op het harte drukte om niet slechts ten nutte van den godsdienst, maar ook van de burgerlijke regeering, eene hoogeschool op te richten”. Ook gelastte hij dezen gezant zijne bedoelingen nader te ontwikkelen, en boven alle steden Leiden, dat zich door het verduren van een lang en hevig beleg, omtrent de godsdienstige en burgerlijke vrijheid zoo verdienstelijk gemaakt had, als de geschiktste plaats aan te bevelen. 2 Januari 1575 las Paulus Buys de Staten, in hunne vergadering te Delft, 's Prinsen

brief voor, en reeds den volgende dag werd tot de stichting eener hoogeschool besloten en Leiden tot haren zetel gekozen. 8 Februari 1575 werd de Leidse hoogeschool met grooten luister geopend.

Het Curatorium der Hoogeschool bestond uit 7 leden en een secretaris. Drie werden door de Staten van Holland (oppercurateurs) gekozen, één uit de ridderschap, twee meestal uit burgemeesters of pensionarissen van de een of andere aanzienlijke Hollandsche stad. Het lid der ridderschap bekleedde het praesidium. De overige leden waren de vier regeerende burgemeesters van Leiden. Curatoren moesten, volgens de Statuten, „zorgen voor 't geen zij in het bijzonder of gezamenlijk met den rector en de assessoren, tot sieraad, vermeerdering en heerlijkmaking der Universiteit en van het Waalse en (Neder)duitsche Collegie noodig en oorbaar oordeelden”.

Leiden had nu een hoogeschool, maar de moeilijkheden om haar op gang te brengen waren vele; politieke verwickelingen werkten daartoe mede; de gehoorzalen der hoogleeraren in de godgeleerdheid „zoo die er al waren” bleven ledig. „Alleen voor de Kerk, ter wier profijte zij hoofdzakelijk was gesticht, was de hoogeschool als niet bestaande”. „De Universiteit (klaagden synoden en classes) werpt geen vruchten af, beantwoordt niet aan de intentie van den Prins en der Staten”. Wel mocht Balthazar Lydius schrijven: „alles is hier te Leiden sober, sober de professoren, sober de studenten”. De senaat schreef aan curatoren: „het is tevergeefs gezorgd voor professoren, daar er geen hoop is dat er toehoorders zullen wezen, daar er huidaags zoo weinige zijn die zich tot de theologie begeven”. De studenten in de theologie hadden niets dan armoede en verachting, geen vereering en staal te verwachten; vaders en voogden hielden de jongelingen, die neiging tot de studie der godgeleerdheid hadden, daarvan terug, wyl er geen profijt van te verwachten was. Waren er onder de geringeren, die zich tot die studie wenschten te begeven, het ontbrak hun gansche-lijk aan middelen om op eigen kosten te studeeren.

gers sid-  
voelen O  
overheid  
te herke  
ben geto  
Bij hu  
brandt e  
hun har  
sloten, t  
kennen  
plichtget  
Onged  
een vers  
Obbe's  
gend wa

Een pra  
is ook h  
in den  
te Amste  
Dergelij  
hoe het l  
niet als e  
K.

UK  
EN

De Rus  
wiens nie  
opmerkin  
heeft een  
van den p  
wend. „O  
rialist wi  
zijn.”

De bret  
anti-kapil  
niets. Bei  
socialisme  
ning het

„Het C  
van dezer  
telijke w  
baar voor  
en zich l  
keeren, w

„Alleen  
„kunnen  
winnen  
dom de  
erkent,  
eeuwig  
dom ku

Berdjaj  
ook in r

1) „Chris  
Lazern”.

omsichti  
soodanigh  
inaugurer  
telijke ge  
soude we

Dit fees  
aengenaet  
gedenkday  
klokket  
het volge  
voorgelez

„De Bu  
„Leyden,  
ten, dat  
„wesen zi  
„October,  
„versitety  
„de Heere  
„openbaer

„ende ge  
„taengae  
„dat sy,  
„brengher  
„hebben,  
„eene Vi

„alsdan v  
„houden;  
„middage  
„gens ten  
„plaatsen  
„doen, be

„daertoe  
„geeven,  
„Gever al  
„ende te  
„licken z

„storten,  
„makingh  
„lgemeer  
„Zynder  
„werckel

„Eick s